

Olvasóterem

Abban a faluban, ahol az apai nagyanyám élt, a vendéglőt *olvasóteremnek* hívták. Még ma sem tudom, és ezt őszintén sajnálom, hogy ki nevezte el így. Lehet, hogy éppen az én Kata nagyanyám, bár ő soha egyetlen egy könyvet sem olvasott el, és egészen a haláláig még a legfontosabb adásvételi szerződéseket is keresztel írta alá. Életében azonban annyi részletet hallott a fontosabb irodalmi művekből, hogy képes lett volna egy ilyen jellegű versenyen legyőzni még a legműveltebb falusi embert is. Fia, az én apám, Ilija oktatta ki őt, aki önállósodása után is minden hétvégén meglátogatta, és ilyenkor elmaradhatatlanul rövid irodalmi szemináriumot tartott neki. Éveken keresztül kedvenc könyve volt Faulkner regénye, *Míg fekszem kiterítve*, és valószínű, hogy a nagymamám volt az egyetlen öregasszony, aki bár nem tudott olvasni, és sohasem hagyta el a házát, amely egy erdőben állt, messze a forgalmas utaktól, meg tudta volna mondani, hogyan reagált Faulkner, amikor közölték vele, hogy ő kapta meg az irodalmi Nobel-díjat.

Apám szombatonként látogatott meg minket. Azonnal elindult, miután elszámolt a heti bevétellel, ami az üzletében, jobban mondva a Borovo üzletében eladott cipőkből származott. A városban, ahol a hatvanas évek közepén és az elkövetkező összes többi évben dolgozott, és nagyon gyakran költözött, a helyiek Batának, bátyónak hívták. Az én anyámat, és a többi nőt is, akik a helyébe léptek, pedig Bata asszonynak. Nagymamám és én tudtuk, hogy az a férfi, aki szombaton a városi autóbuszra, mint Bata száll fel és a falunkban mindenki által kedvelt Ilijaként száll le, a hétvége első napján biztos, hogy eljön. Csak azt nem tudtuk, hogy ebédre, vacsorára vagy az éjféle imádságra várjuk-e. Hamarosan mindketten hozzászoktunk az ő biztos, de időben tágan értelmezett látogatásához, és csak közvetlenül lefekvés előtt gyűjtöttük fel a ház bejáratánál lévő lámpát, hogy a fiú és apa, belépve a házba, ne hogy megint megbotoljon. És ő egyre gyakrabban érkezett egyre későbbben. Amikor nagymamám leánya, Julijana nagynéném, aki után a nevemet kaptam, szépen felöltözve, ajándékokkal megrakodva megérkezett Szlavóniából, a nagymamám sokszor panaszkodott neki, hogy az apám egyre korábban érkezik. Én sehogyan sem értettem, miért mondja, hogy korábban, amikor nem egyszer akkor lépett be a konyhába, ahol a díványra dőlve mind a ketten éberén vártuk, mikor már hajnalodott. De egész idő alatt, mely legalábbis számomra elviselhetetlenül hosszúnak tűnt, mind a ketten úgy tettünk, mintha mélyen aludnánk. Ahogy lenyomta a kilincset, én még jobban rájátszottam erre. Elkezdtem csikorgatni a fogaimat, érthetetlen szavakat mormoltam, mindazt utánoztam, amit ő is csinált, amikor, le sem vetkőzve teljesen, lefeküdt arra az ágyra, ahol a súlyosan beteg nagyapám fekhelye volt abban az egyetlen szobában, melynek ablakából rá lehetett látni a korán érő meggyfára, melyről ötödik születésnapomon leestem. Ma is élenken emlékszem a szomszédunkra, a kövér Marko asszonyra, aki megpillantva a földön, elkezdett jajveszékelné, mert azt hitte, hogy a meggyfa alatt Ilija elsőszülött kislánya fekszik holtan. Annyira pánikba esett, hogy észre sem vette, én közben felálltam, és az igazi veréstől való félelmemben felmásztam a kamra padlására, s a létrát aztán ellöktem a faltól, mert tudtam, egyszer a nagynéném mondta, hogy nagymamámnak tériszonya van. Csak amikor hosszas, hangos vita után kicsikartam a nagymamámától, hogy önkényes fáramászásomat, melynél, hogy a dolog még rosszabb legyen, a már eléggé korhadt akáckerítés is segítségemre volt, megbocsátja, és születésnap ajándékként eltitkolja apám elől, másztam le valamikor estefelé. A nagymamám saját fia elől a padláson rejtgetett pálinka gőzétől és illatától bódultan, bár az okát akkor még nem értettem. Nem tudom, hogy az én ötödik születésnapom szombatra esett-e, amikor megjött az apám, s vajon azon az éjszakán is úgy tettem, mintha mélyen aludnék és álmodnék, amikor is a szülők a gyerek arcán felismerik az ősöktől örökölt vonásokat. Csak azt tudom, hogy az ilyen tetteimkor sikerült passzívan részt vennem apám és nagyanyám beszélgetésében. Ez minden hétvégén ugyanazzal a jelenettel kezdődött. Behunyta szemmel is tudtam, hogy az apám mosolyogva, és a nagymamám miatt érzett büntudattal az arcán félenken kinyitja az ajtót, és köszönés helyett, valamilyen Cashnak, azt hittem, hogy egy barátjának, néhány mondatát idézi. Apám szeméi csillognak, mert azt képzelem, hogy ezek a saját mondatai, és hogy a mi nagymamánkról van szó

és nem Cash anyjáról. Az én igazi nagymamám Ilija belépőjét mindig ugyanazzal az egyszerű mondattal fogadta: „*Te megint az olvasóteremből jössz.*” Ezért én azt a szót, hogy *olvasóterem*, még akkor is, amikor már többet tudtam az olvasni igéből képzett szavakról, a nagymamámhoz és az apámhoz kötöttem. Úgy gondoltam, éppen hogy a nagymamám volt az, aki a vendéglőt olvasóteremnek keresztelte át, mivel megérezte, hogy a fia olvasási tapasztalatait legszívesebben ott adja elő, ahol igazi szilvapálinkát mérnek, méghozzá olyan üvegből, melynek sárga színű címkéjén a Gradašević bástyáját ábrázoló kép alatt latin betűkkel az áll, hogy *Bosznia Sárkánya*. Ma már biztos vagyok benne, hogy apám a pincérnek minden alkalommal újból elmesélte Tomić hasonló című regényét, mint ahogy nekem is szokta, amikor vasárnaponként elvitt a gradačaci bástyára, ahol memóriagyakorlatként kellett válaszolnom a szép Mejra és a bátor Husein bégre vonatkozó kérdésekre. (Most, annyi év elteltével, rendezgetve jegyzeteim hegyeit, előkészületeim eredményét a horvát történelmi regényről írt munkámhoz, bevallhatom, tudom, hogy egy ilyen téma kiválasztásánál létezik egy sokkal nyomósabb, és sokkal komolyabb ok annál, mint amilyent tudományosnak hívunk. De tudatában vagyok annak is, hogy ezt az új kontextusban mégis okosabb elhallgatni.)

Nem sokkal azután, hogy leestem a meggyfáról, szomszédunk Staško, egyébként anyám unokaöccse, akit azóta lassan elfelejtettem, kivágta. Na, nem azért, mert annyira aggódott volna a rokonáért, azért a kislányért, akiről csak azt tudta, hogy a nagymamája tiltását újból megszeghetné, hanem azért, mert a gyümölcsfa útban lett volna új háza építésénél. Egyik nap magához hívott és megparancsolta, hogy az *olvasóteremből*, pont így mondta, hozzak neki két sört. Az én húzódozásomat, ami azonnal kiült az arcomra is, amiről barátnőim harminc évvel később, mint áruló arcról beszéltek, Staško lustasággal magyarázta, ami nem is lenne csoda, ha tekintetbe vesszük, kinek is vagyok a lánya. Feltételezem, hogy mégis figyelmeztettem őt arra, amin nem is csodálkoznék, hogy az udvaron a kút mellett játszanak a saját gyerekei, van, amelyik idősebb, de, hogy mind erősebb nálam, az biztos.

Nem emlékszem annak a személynek az arcára, aki a kis kosárból kivette a két üres üveget és két teltit adott helyette, de még arra sem emlékszem, hogy férfi volt-e vagy nő. Nem emlékszem, hogy elhagyva az *olvasótermet*, melynek vendégei négy nagy vadgesztenyefa árnyékában ültek, az a kép mégis megragadt bennem, hogy kerültem a kis kúthoz, a forráshoz, ahová minden nap elmentem a nagymamámmal ivóvízért. Vagy nagyon megszemjajtam, vagy meg akartam nézni, miért mondja suttogva olyan gyakran Julijana nagynéném a nagymamámnak, hogy olyan kristálytiszták a gondolataim, mint a kis kútban lévő víz, és milyen kár, hogy az ő öccse megengedi azt, hogy a gyereke erdőben nőjön fel. Biztosan így gondolta Staško is.

Azután, hogy a nagymamám késő este rám talált, ahogyan a víz csobogása vigyázza álmodat, sokáig nem mentünk Staško kútjához, ahonnan mindig is hoztuk a vizet fürdéshez és a ruhanemű öblítéséhez (a szennyest *sulyokkal* vertük, és esővízben mostuk azzal a szappannal, amit Mara nagynéném küldött Olaszországból). Az én Katám még sokáig haragudott a szomszédra, még akkor is, mikor már rég elköltöztem a nagynénémhez Szlavóniába. Még azt sem engedte meg nekem, mikor meglátogattam őt, hogy megnézzem meddig jutott a ház építésében. Pedig a dolog olyan egyszerű volt. Egyébként, ha a víz az ő kútjában is olyan lett volna, mint a *kis kútnál*, az *olvasóterembe* nem engem küldött volna, hanem a saját gyerekeit. A nagymamám ezért nem is haragudott a történet első felére. Valószínű, hogy az egész esetet csak az aggodalma és pánikba esése miatt jegyezte meg, amit az én váratlan letérésem a helyes útról, és a kis kút melletti alvásom okozott. Hogy magyarázhattam volna meg neki, hogy azért aludtam el, mert kialvatlan voltam azért, mert az *olvasóterembe* hétfőn mentem, amikor ott az apám *fellépése* még nagyon friss volt. Nem akartam őt emlékeztetni arra, hogy milyen sokáig vártunk a fiára. Ha ezt akkor megteszem, ő, mint már annyiszor, azt gondolta volna, hogy erre a válasza az anyám famíliája beszélt rá, melynek számos tagjai közül valakivel találkoztam az úton, és dühében ismét elfelejtette, hogy mi ketten a kis kútra friss vízért, és nem Staško vizéért megyünk. De az egész történetben, legalább is számomra, az volt a legfontosabb, hogy azon a nyári napon a szomszéd nem a vendéglőbe küldött italért, hanem az *olvasóterembe*. Mert abban a pillanatban, amikor a vendéglőt Staško is *olvasóteremnek* nevezte, bele kellett nyugodnom, hogy az *olvasóterem* szó, ebben a kissé furcsa szerepében, nem csak a mi családunk tulajdona. Talán apámon kívül más is, és ez a gondolat szinte elviselhetetlen volt számomra, el tudja olyan szépen mondani azt, amit egy ismert író megírt. Egyébként a vendéglőben hallottam, hogy Luka bácsi is megkérdezte a feleségét, Lukinica nénit, *hogy mit keres Ilija kislánya egyedül az olvasóteremben*. Felismertem ott Jela nénit is, akiről már akkor is azt beszéltek, hogy elmúlt száz éves, és még mindig dohányt szív. Ha ő, akkor száz éves volt, amit menyee, Marta is megerősített, akkor Jela néni, akinek hosszú ősz hajfonataira és sárga ujjaira, keskeny kezére, melyre csillagok és férje, Ivo neve volt tetoválva, akit a győztesek egyik éjjel, 1945 tavaszán elvittek és bedobtak a Bajerba,

ebben az évben töltené be a százharmincegyedik életévét. Valószínű, hogy magas életkorát, abban az időben, amikor nekem ő volt a legérdekesebb a nagymamám esti összejövetelein, a menyére gyakorolt hatásnak is köszönhető, akinek a férje, Jela egyetlen fia, évekig külföldön élt, ahol, a nagymamám szavaival élve, új életet kezdett. Mi van most az ő új életével, amikor Rovinjban gondoskodnia kell tehetetlen anyjáról, és a most már valóban betöltött száz évről. És vajon Jela néni még mindig sodorja a cigarettát, hát nem tudom. Ha az én nagymamám még élne, bizonyára tudná, mert ő tényleg mindent tudott Jeláról. Még azt is, hogy miért szereti csak a saját földjéről való dohányt, melyet a legjobban Luka bácsi vagdos fel, amikor a felesége elmegey a *Városba az orvoshoz felülvizsgálatra*, és nem azt a finom, apróra vágott, illatos hercegovinait, melyet Marta vásárolt az *olvasóterem* melletti sátorban, amit évente egyszer, július 20-án, Szent Illés napján állítottak fel. A nagymamám bizonyára tudta, miért mondja Jela a vásárolt dohányról, hogy az nehéz, erős és fanyar, miközben azt a *kávét* itták, amit az anyám küldött *valahonnan Németországból*, és hogy, ugyanakkor, miért mártogatják mind a ketten a már megédesített kávéba a sárga kockacukrokat.

Nagypapámat ritkán emlegették, pedig talán ő volt az, aki ezt a falusi vendéglőt, az első *megtervezett házat*, ami már nem vályogból készült, hanem valódi égetett téglából, *olvasóteremnek* nevezte el. Lehet, hogy ő maga javasolta az építést, közvetlenül a háború után, amikor, mint egyedüli tanult helyi lakos, községi tanácsnok volt, és amikor világossá vált számára, hogy gyerekei közül egyedül csak Ilija fia mutat érdeklődést történetek mondásához és elmeséléséhez. Kata nagymamám, akit a nagypapám sohasem tanított meg olvasni, pedig sokakat megtanított, még Jela nénit is, bár nem kis fáradsággal mégis szívesen (ahogyan ezt Marta bizalmasan elmondta nekem), apámnak ezt a tehetségét kitalálásnak nevezte, míg Julijana nagynénem ugyanezt a tehetséget, kizárólag, amikor az öccséről volt szó, a hazugság szóval illette. Erről a nagypapámat, aki iránt a nagynénem férjén, Milánon kívül a legnagyobb bizalmat éreztem, az eddigi életrajzomban szereplő összes férfi közül (természetesen azok közül, akikről nyilvánosan beszélhetek), és aki túl korán halt meg, nem kérdeztem meg. Az ő Katája, pedig, éppen akkor, amikor engem túlságosan is elkezdett érdekelni a szó eredete, hirtelen mindent elfelejtett. Másról kezdett el beszélni, így amikor hazatértem Dubrovnikból, az érettségi utazásomról, ahonnan néhány képeslapot is küldtem neki, melynek tartalmát az unokaöcsém, Fabijan, aki a nagyapám nevét kapta, napokig olvasta fel neki, megkérdezte, hogy miért kellett nekem éppen Angliába utaznom. Apámnak ma az egyetlen igazi problémát az jelenti, hogy az *olvasóteremben*, míg a regény tartalmát mesélte, vajon a *Bosznia Sárkányából* ivott-e meg több üveggel, vagy a sörből fogyasztott el több litert. Miután ez a kérdés elhangzik, azokról az emberekről kezd el beszélni, akik hallgatták őt, és nekem minden alkalommal egyre világosabbá válik, és sokkal több megértéssel fogadom el, hogy miért nyitotta ki egyre későbbben, vagy ahogy a nagymamám mondta, korábban a szülői ház ajtaját.

Akkor, amikor utolsó alkalommal csukhatta be, egy júliusi éjszakán, 1992-ben, két nappal azután, hogy az *olvasóteremben* megünnepelte a születésnapját, én valószínűleg valamilyen üdítőitalt kortyolgattam egy londoni *pubban*. Bár már régóta nagykorú vagyok, és az érett kortól sem választ el sok, én még sört sohasem kóstoltam. Azon az éjszakán egy zágrábi fiatalembertől, aki a szülővárosát egy évvel korábban hagyta el, és akit akkor ismertem meg, miután bátorságot merítve abból, hogy Barnest olvasott a metrón, megkérdeztem, hol kell leszállnom, hogy eljussak London legnagyobb könyvesboltjába, egy számomra meglehetősen fontos mondatot hallottam: *Londonban nem szégyen könyvet olvasni*. A spicces angolok hangoskodása ellenére, megjegyzést akartam fűzni ehhez az állításhoz, de, azonnal világossá vált számomra, hogy ez ahhoz a főnévhez kapcsolódó kétségeim bevallását is jelentette volna, amelyet az *olvasni* igéből képezzünk. Rövid ideje ismertük egymást ahhoz, hogy elmondhattam volna egy apa nem mindennapi viselkedését, és, hogy ő egyáltalán fel tudta volna fogni az összefüggést az irodalmi olvasmánytól való függés és egy olyan itallal szembeni ellenállás között, amelyet az *igazi pubokban* fogyasztanak. Éppen elég szomorúságot éreztem már csak arra gondolva, hogy valaki most lerombolja az én *olvasótermemet* is, és aggodalmat az én Ilijám helyzete miatt, aki menekül a történeteivel, és nincs ideje bezárni a ház ajtaját, amelyben a nyugdíjas éveit szándékozott eltölteni. De ez nem akadályozott meg abban, hogy köszönetet mondjak a kellemes estéért, és elmenjek jegyet venni hazafelé. Másnap, a felhőket nézve magam alatt, felidéztem magamban apámat, ahogyan megfogja a kilincset, a nagymamám arcát, amikor ébresztget a *kis kútnál* és Jela hosszú ujjait. És valahogy mindegyik képbe beleszövődött az *olvasóterem* szó. Megfogadtam, hogyha szerencsésen megérkezem Zágrábba, és ha az apám túléli menekülését a mezei utakon, kinyitom azt a literes gradačaci *Bosznia Sárkányát*, melyet Fabijan nagyapám vett a születésem napján, és amelynek a tartalmát, még nem is olyan régen, először akartam megkóstolni és fenéig kiinni valakinek a születése pillanatában, akinek a szendergő arca a sajátoméra fog emlékeztetni. Csak egy lehe-

tőséggel nem számoltam. Akkor, a levegőben, egy percig sem gondoltam arra, hogy valaki, aki jóval előbb, mint én rájött, hogy az üveg kinyitásához egy újabb okot kell kitalálni, megtalálta a palackot, kinyitotta és megszabadította a tartalmától.

Én, ellentétben az apámmal, aki az olvasást nagyon is megneemesítette, még mindig nem iszom sört, és minden jel arra mutat, hogy a pálinkát sem fogom soha megkóstolni. Amikor Ilija azt kérdezi, hogy miért nem szakadok már el a könyvektől, én az egyetemi hallgatókra, az írókra, a könyvtár rendezésére és a doktorátusomra hivatkozom. Ő leragad a doktorátusom témájánál, és minden alkalommal újból megkérdezi, hogy *vajon részeg voltam-e akkor, amikor ezt kigondoltam*. Végül is minden azzal végződik, hogy szerinte, egy nő számára jobb, ha *olvasóteremben* dolgozik. Én akkor nem tudok mást tenni, mint hogy elnevetem magam, megkínálom sörrel, és felkészülök egy újabb történet meghallgatására. És, ha még észre is veszem, hogy összekeverte a szereplőket és az eseményeket, és az évek múlásával ezt egyre gyakrabban tette, bár a posztmodernizmusról nem tudott egyáltalán semmit, sikerül elrejtennem a grimaszt az arcomon. Bár egy kicsit lehet, hogy megcsikorgatom a fogaimat, mint ahogyan, apámat utánozva, azokon az éjszakákon is csikorgattam, nagymamám konyhájának a mennyezetét bámulva, a lépésekre figyelve, melyek honnan máshonnan is közeledtek volna, mint az *olvasóteremből*.

Josip

Ma már kissé kellemetlen beismernem, hogy sok döntésemet, melyek között nem kevés olyan volt, ami nagyon is fontos volt a további életem szempontjából, valakivel dacolva hoztam meg. Ezt nem mondhatom el még a nagynénémnek sem, akinek az öregkori megértését, az én újabb, de még mindig nem eléggé óvatos döntéseimmel kapcsolatban, egyre nehezebb összeegyeztetnem azokkal a szigorú elvekkel, amelyek felnövésem és nővé érésem éveiben irányítottak.

Mert a barátaimmal dacolva, miután már legyőztem a rímet is, két hét alatt megtanultam az összes nyomtatott és írott betűt. Az apámmal dacolva elolvastam Faulkner *Legendáját*, pedig cirill betűkkel nyomtatott könyv volt. Mindössze tíz napba telt miután egy megfordított *borovói papírba* csomagolva, elküldte a tizenötödik születésnapomra. Azután dacból megírtam neki véleményemet a könyvről, ugyanarra a kékbetűs borovói papírra írva, amibe azokat a gumibocskorokat csomagolta, melyekből akkor – és valószínű, hogy még hosszú évekig – a legtöbb fogyott a nagy állami kombinát baščarsijai üzletében, ahol dolgozott. Latin betűvel írt kritikái zsenyémet mellékeltem az apám negyvenedik születésnapjára írt szerencsekívánataimhoz, és mindezt elküldtem a hivatalos, pontosabban az üzlet címére, mert az apámnak, bár akkor már az érettebb éveiben volt, nem volt saját postaszekrénye. Keresztneve és vezetékneve neve mellé ezért mindig ki kellett írnom szigorú gazdaasszonyának nevét, akivel néhány évig a közös konyhán is osztottak. Egy valamivel szerencsésebb időszakban a lakás bérleti jogával rendelkező, heves természetű úr nevét kellett borítékra írnom, aki a fűtésnélküli garzonlakásába havonta csak egyszer jött el a lakbérért, ami miatt az apámnak minden hónapban előleget kellett felvennie a következő havi fizetése terhére. A nagynéném meg volt róla győződve, hogy a kormány elolvassa a hivatalos leveleket – és minden olyant, ami a cég nevére érkezett, annak tekintett –, ezért inkább, főleg amikor az öccsét tájékoztatnia kellett leánya újabb elfogadhatatlan viselkedéséről, akit ő lelkiismeretesen nevelt, az erről szóló levelet apám albérleti címére küldte. Egy ilyen küldemény esetében a címzettnél mindig ott kellett szerepelnie, az apám neve mellett, egy számomra ismeretlen személy, a főbérlet nevének is. De én ezt sohasem voltam képes leírni az idősebb családtagjaim esetében, s lehet, hogy nem is dacról volt szó. Szinte biztos vagyok benne, hogy ez azért volt, mert évekig álmodoztam egy olyan házról, ami teljesen mindegy, hogy melyik városban van, és milyen cipőre *telik* a benne lakóknak. Egyszerűen egy olyan otthonra gondoltam, melynek az udvari kapuját a postás mindig, amikor megtalált bárkit is a családtagok közül, dolgát elvégezve, elégedetten csukja be maga után. Még ma is sokszor álmodom erről, bár már régen belenyugodtam abba, hogy a családom tagjainak személyi igazolványában, ott, ahol az állandó tartózkodási hely szerepel, nem állhat ugyanaz a helység, de még földrajzilag közeli település sem. Ehhez a felismeréshez leginkább anyám segített hozzá, akitől a fizikai távolságot, miután elment, mi, akik itt maradtunk, háromjegyű számban állapítottuk meg, hozzáadva a kilométer jelét. De nem hiszem, hogy csak a távolság volt az egyetlen ok, ami

miatt az anyámat első alkalommal csak 1991 tavaszán látogattam meg. Azokban a napokban, amikor a barátai, nagyrészt földijei, a számomra építészeti érdektelen kis város fatörzseire felhívásokat ragasztottak ki annak az államnak a segítésére, melynek belpolitikai helyzetéről, miután leszálltam a frankfurti repülőtérre azonnal meg is kérdeztek. Nem felejtették el azonban kihangsúlyozni, hogy csak azért vártak rám *ilyen nagy számban*, mert aggódtak, hogy az általuk igen kedvelt asszony miként reagál majd, megpillantva leányát, aki annyira hasonlít rá, s akit évek óta nem látott. Később ezt a két témát újból előhozták, általában a délutáni kávé mellett, amit *gépben* főztek, s amely – megpróbálták kioktatni –, kevésbé ártalmas az egészségre, mint az, amit *ott* mi még mindig iszunk. Az, hogy én csökönyösen és hajthatatlanul továbbra is ragaszkodtam az *igazi török kávéhoz*, bizonyára eszükbe jutatta azt a régi fatüzeléses tűzhelyüket, amely mellett valamikor ők is türelmetlenül topogva várták, hogy felforrjon a víz a *džezvában*. Felidéztem bennük szegényes konyhájuk hangulatát, ahol a hatvanas évek végéig, a jobb életbe távozásukig reggelenként *kávézni hívták* a szomszédokat.

Amikor néhány nap múlva sem tudtak rábeszélni, hogy én is a zacc nélküli fekete italt igyam, kávéfőzőt ajándékoztak nekem (amit én, erről meg voltak győződve, sohasem tudnék magamnak megengedni). Adtak még hozzá néhány kilogrammot a legjobb *Jakopsica* kávéból, légmentes csomagolásban, valamint különleges, hűtőben tartandó tejet, amit mindenképpen hozzá kell adni. Csak akkor értettem meg, hogy ők, a kávé török változata iránti nem is titkolt élvezetemet úgy fogták fel, mint egy egyetemi végzettséggel rendelkező személy járatlanságát a legújabb orvosi kutatások eredményeiben, vagy pedig annak a jelét, hogy milyen rossz anyagi helyzetben van az értelmiségi réteg abban az országban, amit ők, szerencsére, a kiválasztottságot élvező gyermekekkel együtt, még időben elhagytak. Jó szándékuktól vezérelve, vagy inkább az újonnan szerzett érzéketlenségük miatt, miközben vendégül láttak bérelt, szűk manzárdjaikban, nem vették észre arcomon a dacot, azt az érzést, ami miatt gyűlöltem magam, mint soha azelőtt, és ami miatt őszintén szégyenkeztem, de nem tudtam úrrá lenni rajta. Ezzel mindnyájukban legalább egy szemernyi büntudatot szerettem volna kelteni, mert mindannyian elhagytak valakit *ott*, ahonnan én is jöttem. A dac munkálkodott bennem akkor is, amikor elhagyva szerény hajlékukat, és élvezve a fenyőfásor nyugalma, mely emlékeztetett a nagynéném előkertjére, a ház felé sétáltam, ahol az anyám élt egy jovialis úriemberrel. Sejtettem, hogy ez az állapot éppen abban a pillanatban fog tetőpontra hágni, amikor kinyitom a nappalijuk ajtaját, és megérezem a *túros rétes* illatát, az egyetlen olyan illatot, amelyre még emlékszem a szülői házból, és amit, mint annyi mást az életemben, csak nagy erőfeszítések árán sikerült elnyomnom. És éppen az újból felidézett íz miatt a számban, a mai napig – pedig azóta már öt teljes esztendő telt el –, meg sem próbáltam értelmezni anyám álmát, melyről miközben arra ügyelt, hogy a megint jól sikerült rétest minél szebben vágja fel, azt mondta, hogy szinte minden éjjel jelentkezik. Abban az álomban hároméves kislányként szalad a réten, melynek zöld és sárga színei különleges kavalkádjában ráismer gyermekkorai színeire. Azután izzadtan, kimerülve és ijedten felébred, mindig éppen abban a pillanatban, amikor megpillantja a keresztest, melyen nem Jézus, hanem annak anyja volt megfeszítve. Nem válaszoltam neki, ugyancsak dacból, arra a két kérdésére sem, melyet mindig utána tett fel, továbbra is türelmesen méricskélve a túros rétes minden egyes darabját, melyet nekem és a jovialis úrnak szánt vacsorára, s mely kérdéseknél, éreztem, semmiféle kapcsolatot sem vélt felfedezni az előbbi, az álmaiban kitaratóan ismétlődő történettel. Nem tudom, hogy túlságosan szemtelen voltam-e, amikor a két számjegy helyett, melyet válaszként várt tőlem a kérdésekre, hangosan kijelentettem, hogy ő, aki szült engemet, végre már a segítségem nélkül is kiszámolhatná, hogy én, az ő legidősebb lánya, aki 1959 áprilisában születtem, pontosan hány éves is lehettem akkor, amikor a sógornője 1962 májusában magával vitt Szlavóniába. És egyáltalán, hány éves lehetek most, amikor az anyám kezével széthúzott tészta és forró túró javíthatatlan mohóságom miatt szájpaddlásomhoz ragad, és ugyanúgy éget, mint harminc évvel ezelőtt. Csakhogy most azt a fájdalmat, az égés következményét, ráadásul éppen akkor, amikor a saját anyámat, többek között, emlékeztetnem kellene arra, hogy én is, mint az, aki hirtelen eltűnt az álmából, beléptem a harmincharmadik életévembe, nem szeretném kimutatni, mert egyszerűen nem akarom újból hallani, hogy az apámtól örökölt viselkedéssel, még mindig nem hagytam fel, még érett korom hajnalán sem, bizonyára dacból valakivel szemben. Visszatérésem után azonnal, ugyanúgy folytattam, mint eddig. Az ország lakói elnézően és reménykedve mosolyogtak, amikor elmondtam nekik a szerény röpiratok tartalmát, melyeket a helyi tiltások ellenére, mégis kiragasztottak a nyugat-európai kisvárosok fasoraira. Azonnal csak azért, hogy dacolhassak egy férfival. Egy férfival, akinek, felismerve arca barázdái mélyén, érthetetlen, ezért számomra elviselhetetlen gyengeségét, hazudtam, s bár tudatában vagyok annak, hogy ezzel sok minden egyszerűbbé vált, de amit mégis még mindig őszintén sajnálok. Leginkább akkor, amikor a nálam sokkal karcsúbb és ápoltabb feleségével, aki akkor is az volt

neki, amikor sikerült eltitkolnom, hogy miért izzad minden találkozásunkkor újból a tenyerem, messziről megpillantom az észéki vásárcsarnokban, ahogyan türelmesen vár a sorban az éppen megérkezett tengeri halra. Ugyanolyanra, amilyent néhány évvel korábban, egymásután hét júniusi napon át, rábeszélve engem is, kitartóan megpróbált kikerülni egy közepesen kényelmes poreči szálloda étlapján, közben magyarázva az udvarias pincérnek, aki emlékeztetett engem az akkor már halott Josip nagybácsimra, hogy miért részesítjük előnyben mindketten, napról napra a kontinentális étkezést.

A pincér mindig meghallgatja az okokat, s csak finoman, újra és újra ugyanúgy mosolygott szépen ívelt ajkainak jobb szegletében. Pontosan úgy, ahogy nagybácsim is, amikor látva, hogy milyen mérvű önfejtéssel áll szemben, minden további vitát beszüntet velem. Sokszor hívta segítségül, még nyomatékosabb mosoly kíséretében a nővérét, aki előtt én, az ő cserfes unokahúga, azonnal elkezdtem játszani a *speciális iskola* sikertelen alsós tagozatos diákjának színjátékát, akinek kiskora óta, a dolgok megértésének nehézsége mellett, még a mindennapos kommunikációban is nagy problémái vannak. A nagybácsimnak adandó meglehetősen hatásos válaszhoz azonban sohasem hiányzott az inspiráció. Így az egyik télen, egy kanna hideg vízbe, amelyen már hártját fogott a jég, éppen Josippal dacoskodva, akit mindannyian, így én is, Jozónak hívtunk, bedobtam az új cowboy csizmáját, amit Triesztben vett, egész első önállóan megkeresett fizetését *reszkírozva* érte. Amikor megláttam őt mérgesen, felemelt jobb kezével, mely szinte hasította a levegőt, és közeledett rémült arcomhoz, megpróbáltam magam védeni azzal, hogy a cipő talpa, de még a széle is, ha jobban megnézi, megengedhetetlenül piszkos volt. Én csak meg akartam mosni, s ezzel meglepni őt, de mind a két csizma kicsúszott átfagyott kezemből, és szipogva tettem hozzá, a még túlságos kicsi kezemből. A nagybácsim dühös volt, majdnem annyira, mint a bátyja, az apám akkor, amikor meghallotta, hogy az a taknyos milyen felelőtlenül szórja külföldön, a nem éppen könnyen megkeresett pénzt. Persze, mert nem tudja, hogy a mi csizmáink, erről apám egészen a nyugdíjazásáig meg volt győződve, különösen azok, melyek a *Borovo* márkajegyvet viselték, összehasonlíthatatlanul jobb minőségűek azoknál, amiket azok a közönséges olasz szélhámosok hordanak. Nem mélyedve el jobban a dologban, amiről hamarosan a nagymamám is tudomást szerzett, aki Josipnak ennél nagyobb élvezeteket is elnézett, nemhogy ilyen apróságot, tudatában voltam annak, azért áztattam el a csizmát, hogy a nagybácsimnak ne legyen mit felhúznia, amikor délután érte jön a szomszédból Zorica, hogy elhívja őt moziba, és nekem mellékesen elmagyarázza, hogy ez az új film, hasonlóan az összes többihez, nem gyereknek való. Közben rám gondolt, aki vele ellentétben, már hétéves koromban tudtam, mert a nagybácsim elmagyarázta, hogy az a jogosítvány, ami érvényes az ő *Ficójá-hoz*, mellyel az egész környéken dicsekedett, nem érvényes a nagybácsim kék, *Mercedes* típusú autóbuszához. És még az a régi mentő is, amivel a nagyapámat elvittük a kórházba, előnyt élvez az ő kalapács alatt szerzett világoszöld kis kocijával szemben, még akkor is, ha a főúton megy Našice felé, és a kocsit, a Vöröskereszt jelével éppen kikanyarodik a mi poros kis utcánk-ból. Mindenre megtanított engem az én Josip nagybácsim, akiről más lányok is, sokkal szebbek Zoricánál, és még általános iskolai tanítónőim is azt állították, hogy okos, jóképű és szép. Azt mondták, hogy az őszes hajtincse emlékezteti őket arra, amilyen rajta kívül a világon egyedül csak Indira Gandhinak van. De egyben azt is megállapították, hogy neki sokkal jobban áll, mert jobban megy, pont így mondta a rajztanár, a szeme színéhez és fiatalos, barna bőrszínéhez. Bár nekem úgy tűnt, hogy az említett Indirának, akit egyszer a nagybácsim megmutatott nekem a hírekben, mérgeződé azon, hogy a gyerekeket már kora gyerekkoruktól fogva mérgezik az elnemkötelezettség eszményével, sokkal sötétebb a bőrszíne, mint a nagybácsimnak. Büszke voltam, hogy valakit az enyéim közül összehasonlíttanak valakivel, akit a tévében is lehet látni. Csak attól féltem, hogy hamarosan, mielőtt még én egyáltalán a felsőbb osztályokba érnék, útközben megnősül, és nekem, mint az unokahúgának, az ő egykori vonzó külseje, újabb terhet jelent majd. Leginkább akkor féltem ettől, amikor az iskola udvarán megállított a vörös hajú kémia és háztartástan tanár, akiről az összes nagyobb fiú a *legelőről* azt beszélte, hogy vénlány, és az ő szavuk az én számomra olyan volt, mintha a szószékről hangzott volna el, csakhogy megkérdezze tőlem, mikor fog Jozo visszatérni az útról. Kért, hogy feltétlenül adjam át szívélyes és meleg üdvözlését, és majdnem kiabálva figyelmeztetett, amikor látta, hogy a tekintetem *elkalandozott* a szabadon lévő ugráló kötél felé, nehogy elfelejtsem, mint máskor is. A Josipnak szóló üzeneteket, természetesen csak azokat, amelyek megfeleltek szigorú kritériumaimnak, legszívesebben a nagymamám előtt adtam át, aki abban az időben, csakhogy láthassa legkisebb fiát, gyakran jött el hozzánk, Szlavóniába. A büszke öregasszony, hosszú, ősz, kontyba csavart hajfonataival, rágyújtva, már ki tudja hányadszor, *filteres Ibar* cigarettájára, kedvenc fiának a szépségét úgy kommentálta, mindig ugyanazzal a kedves mosollyal az ajkán, amit Josip tőle örökölt, hogy ő, mindössze öt évesen díjat nyert, mint a legfejlettebb, így tehát a legszebb gyerek

is az egész járásban. Ezt a hálósobája falán lévő fénykép is tanúsíthatja, ami akkor készült, amikor neki is, mint az anyának, átadták a díjat, az öt ajándékcsomagot, amit azonnal meg kellett osztania a nővéreivel. Ők ezért a nagylelkűségéért hajlandóak voltak megbocsátani neki, hogy Jozóját a versenyre abba az új zöld, bőrgalléros kabátkába öltöztette, ami kimondottan erre az alkalomra érkezett az olasz nagynéni csomagjában egy levéllel, s benne annak a kisfiúnak a nevével, akinek tehetős szülei, egyébként cementgyár tulajdonosai, egyetlen gyereküknek, akiről kizárólag csak a dajka gondoskodott, születésnapjára kisebb számot vettek. A kiskabát olyan jól állt Josipnak a hidegtől kicsípelt orcájához, hogy nagymamám biztos volt benne, ez a fiúnak még pluszpontokat fog jelenteni, amiről az ő nővérei, az összes gyerekeikkel együtt, akiknek a téli kesztyűin hatalmas színes foltok éktelenkedtek, egészen más színekben, mint a kesztyű alapszíne, még csak nem is álmodhattak.

Kár, hogy a mai nők annyira szabadosak, hogy szinte ők viszik az ágyba a férfiakat. Mit ér nekik az iskola, ha az anyjuk nem tanította meg őket viselkedni, mondta a magáét a nagymamám, amíg Josip, az üzenet küldőjének nevét megpróbálta összekapcsolni annak általam részletesen leírt arcával és alakjával. Én ebből csak a műveltségre vonatkozó szavakat jegyeztem meg, és még ma is sokszor idézem a barátnőimnek, de egyre gyakrabban ők is nekem, ha emlékeztetni szeretném őket valamely téves lépésükre, ha nekem ezt egyáltalán van jogom megítélni. És valóban, nagybácsim, miután Zoricával együtt megnézett néhány filmet az esti előadásokon, az egyik menetrend szerinti autóbusz-járatáról nő emberként tért vissza. Én örültem neki, hogy az önző szomszédasszony, akiről én is azt gondoltam, utánozva nagynéném beszédét, hogy nem egy jó parti a mi Jozónk számára, mozi-partner nélkül marad. De nem örültem annak, hogy ezt azelőtt tette meg, mielőtt teljesítette volna az azon az estén nekem tett ígéretét, amikor a csizmája nagynéném nappali szobájában a cserépkályha mellett száradt. És míg Zorica, nagy bánatában, hogy a kolleganói többet nem fogják látni hazai autóbuszparkunk legsármosabb sofőrjével, az eszéki *Nama* áruházban vásárolt új rakott szoknyában elaludt a fotelban, melyet ő maga húzott a meleg forrásának a közelébe. Mély álmában, valamilyen magasabb szférából, megmutatta Josipnak, és mindezt egy élő és érdekelt tanú előtt, hogy milyen hangokat hallhatna éjjel az ágyban, ha ki akarná pihenni magát a fáradságos munka után, miközben igyekezne elfelejteni az európai autótutak szirénáinak kellemetlen hangját, mely annyira emlékeztetett Zorica álmottas vonításaira.

Jozo pedig megígérte nekem, hogyha az első osztály végén csupa ötösöm lesz, beleértve a zenetanulásból szerzettet is, elvisz magával Olaszországba, és az autóbuszon közvetlenül az ő vezetőülése mögött foglal majd nekem helyet. Az ellenőrnek, aki esetleg Szlovéniában felszáll a buszra, azt fogja mondani, hogy azért nincs jegyem, mert én vagyok az ő legkedvesebb unokahúga, és az ilyenek ingyen utazhatnak. És a trieszti nagy *piacon* majd vesz nekem egy akkora babát, mint amekkora én vagyok, olyant, amelyik ha helyesen tartom, kimondja a saját nevét, igazi haja egészen a kerek fenekéig lóg, mely fenék nagyon hasonlít az enyémmé. A hajfonatokat Zoricáéhoz hasonlította, ám ekkor emlékeztettem őt, hogy olyant viselt anyám is, de levágatta, hallottam, amikor a nagymamám mesélte a nagynénémnek, hogy dacoljon apámmal, pedig neki nagyon tetszett a haja.

A megígért út helyett két hónappal később, Josip hazatérve valóban hozott magával egy babát, de az élő volt, és egyáltalán nem kellett őt fogynom, mikor a kezét nyújtotta, és vigyázzálásban kimondta a nevét, hogy *Ivanka*. Azután száját csókra csücsörítve elindult felém, mire én bosszúsan félreálltam, és kicsit zavartan megkérdeztem nagybácsimtól: *Ez meg ki?* Válaszában azonnal készségesen felajánlotta, hogy már azon az estén menjek el vele és a feleségével moziba. Ezért Ivankának második kísérletekor megengedtem, hogy adjon egy csókot a szerinte huncut frufumra. És már néhány perc múlva, fülig érő mosollyal, megkérdeztem tőle, hogy beleülhetek-e az ölébe, amit ő kedvesen megengedett, bár tudta, mint ahogy én is, hogy a szoknyája, amely ugyanolyan rakott volt, mint a Zoricáé, azonnal összegyűrődik.

Sokáig nem tudtam megbocsátani Josipnak, hogy nem egészen hat hónap után ráébredt, ő természet túl magas Ivankához. És, hogy Ivanka, aki Nova Gradiškában nevelkedett, nem tudja megérteni, miért kell neki *Szent Illés* napján elmennie a Száva menti szülőfalujába és ott hideg nikšiči sörrel, csakhogy megmutassa, milyen jól feltalálja magát a nyugati köztársaságban, megvendégelnie mindenkit a dugig tele *olvasóteremben*. Ivankát többet nem hozta el hozzánk. Visszatért a szüleihez, akiknek, ellentétben az enyémmel, állandó lakcímük volt. Egyszer írtam neki egy levelet, amelyben megírtam, hogy milyen volt Jozo második esküvője, de még idejében rájöttem, hogy új, tizenhét éves nagynéném szépsége neki nem tetszene talán annyira, mint nekem. A levelet bedobtam abba a cserépkályhába, ami egyébként nagybácsim számára nem csak egy tárgy volt, mely hatékonyan védte őt a hideg ellen. Ha ezt Jozo férfiként nem is fogta fel, Zorica, aki még mindig nem ment férjhez, bizonyára megértette. Akkor tudta meg igazából, ami-

kor az anyja, Milka panaszkodott, hogy én, utánozva az ő mély álomba merült egyetlen lányát, szórakoztatom a szomszédasszonyokat, akik reggel kilenc körül gyülekeznek a pék háza előtt, arra várva, hogy a szeplős és mindig álmos segéd hozzáfogjon a forró, kerek, háromkilós barna kenyerek kiszedéséhez a kemencéből. Ivankának talán tetszett volna, ha tudja, hogy a lakodalmi vacsorán az első szünetben, melyet az élő zenét szolgáltató zenészek étkezésre használtak ki, bedobtam magam, mint a program aktív résztvevője. A bandától kölcsönkapott harmonikán, amelyen húsz basszussal több volt, mint az enyémen, kotta nélkül eljátszottam az *Amíg a pálma ágai hajladoznak* című dalt. Milan nagybácsim örült ennek a bátor, és mindenki számára váratlan lépésemnek, mert a tett színhelyén látta, hogy az a pénz, amit a harmonikatanárom kap, nem hiábavaló befektetés, ahogyan ezt zenetanárnóm egyébként előszeretettel hangoztatta. És Josip, a vőlegény, aki miatt kivettem magam a vendégek kritikájának, nagyon jól tudta, hogy a dalválasztással emlékeztetni akartam őt arra, hogy május volt akkor is, mely hónapról a dalban is énekelnek, amikor először nősült. Hogy ez őt úgy érintette, ahogyan én akartam és elterveztem, láttam szájának jobb szegletében húzóódó mosolyáról, mellyel azt üzentte, hogy, mint mindig, most is a megfelelő módon fog válaszolni a dacosságomra.

És amikor már azt gondoltam, hogy ő is, akár csak én, az évek múlásával megváltozott, mert rájöttem, hogy dacom sokkal jobban fáj nekem, mint azoknak, akik felé irányult, a nagybácsimtól ezt olyan sokszorosan kaptam vissza, hogy önfejlőségem egy soha el nem múló büntudattá változott. Az 1986. augusztus közepén felismert, vagy talán csak először akkor nevével nevezett büntudat, vezető helyet foglalt el az életemben, és azt hiszem, hogy ez még hosszú évekig így marad.

Nyár volt, olyan, mint eddig mindig. Azzal az emberrel dacolva, aki megítélésem szerint, nem fogta fel kellő felelősséggel közös költözésünk komolyságát az új, saját és kedvezőtlen kölcsönre vett lakásba, melynek részleteit kezdő könyvtárosi fizetéséből vonták le, elhatároztam, hogy mégis kitarok az eredeti elhatározásom mellett, és kívánsága ellenére, hogy halasszuk el az egészet, a költözést azon a napon fogom lebonyolítani, amelybe, nem is olyan régen, még ő is beleegyezett. Ezt a barátaim segítségével vittem véghez, éppen úgy, mint ahogy eddig mindig, és ahogy, később bebizonyosodott, a jövőben is tenni fogom. Még Josipnak, az én rátermett nagybácsimnak is elutasítottam a szállítással és minden mással kapcsolatos segítségét, akinek pedig az új tartózkodási helyemül szolgáló városban jó kapcsolatai voltak, és sok mindent, ami az élet gyakorlati oldalát illeti, nálam sokkal egyszerűbben tudott volna megoldani. Bár arra a csütörtökre szabaddá tette magát minden hivatalos kötelezettsége alól, hogy legalább, mint egy erős férfikéz, felügyelhesse a fiatalságot, és az ő, első ránézésre még mindig, mint nősülésekor is, pajkos unokahúgát, akit az új szerepében, mint lakástulajdonost, tudta, senki sem fogja komolyan venni. Én az utolsó telefonhívásomkor, előző este, megismételtem, hogy felmentem minden másnapi gondtól és kötelezettségtől. Néhányszor még kihangsúlyoztam azt is, hogy nincs szükségem rá sem a kristályok, sem a porcelánkészletem szállításánál, mert mint kezdő háziasszonynak, ezeket a dolgokat még nem sikerült beszereznem. Ezzel biztosan még jobban összezavartam, mert Josip még mindig emlékezett arra a közös utazásunkra Csehszlovákiába, amikor egy általam kiválasztott drága étkezésért vett nekem nászajándékba.

A sikeresen lezajlott költözés során csak az értékes tölgyfa szekrény egyik ajtaja tört össze, s utána a segítőim megittak két rekesz olyan sört, amilyent a nagybácsim is szeretett, amit azért is vettem, mert reméltem, hogy határozottságom ellenére Josip mégis eljön. Amikor késő éjjel lakásom ajtaján először hallottam csengőszót, azt hittem, hogy azt fogom megpillantani, akivel öregségemig szándékozom megosztani ugyanazt az életteret, és aki már a küszöbön, ha már nem vitt át rajta, elnézést fog kérni, hangsúlyozva, már ki tudja hányadszor, a szervezés iránti érzéketlenségét. Annak mégsem fog tudni ellenállni azonban, hogy ne jegyezze meg, nem fordítottam elég figyelmet a szállításnál az ő *Panasonic hifijére*. Az ajtóban azonban egy rendőr állt, az én, akkor már halott Josip nagybácsim barátja. Josip, gondoltam magamban, végre meg akar leckéztetni. Velem dacolva, aki, amikor a dolgok komolyan összezavarodtak, mégis mindig felhívtam őt, azon az estén felhagyott a telefon melletti ügyelettel mely, tapasztalatból tudta, minden percben megcsörrenhet. Azután izgatott hangom jelentkezik, mely arra a kérdésre, hogy *Hogy vagy?*, mindig ugyanúgy hazudja, hogy *Jól vagyok*, és utána a *de* kötőszóval kezdődő mondat következik. Csak azért, mert azt gondolta, hogy megint fel kell emelnie a telefont, és megint engednie kell nekem, elment egy kártyapartira a barátjához, Đakovóba. Azon az éjszakán, hazafelé tartva az Eszék felé vezető úton, bizonyára arra gondolt, hogy ha hazaér a konyhaasztalon talál majd egy darab papírt, melyre a felesége, vagy a három lánya egyike, ráírta az üzenetemet, és ezért a jobb szája szegletében mosolyogva, meghalt. Az ő oldalára áttért egy *Stojadin*, melynek a vezetője, már a második műszakot is ledolgozva az eszéki Saponijában, hazafelé tartott Vukába. Ahogy ezt az egyenruhás ember elmondta nekem, még mindig nem

fogva fel, hogy miről is van szó, fogtam néhány csészét a cseh készletből, és a frissen festett falhoz vágtam, miközben azt üvöltöttem, hogy az ajándékozójuk csak azért halt meg, hogy a dacosságom miatt megbüntessen engem. Dacból és bosszúból aztán meg akartam inni azt a két üveg sört, amit a segítők elöl elrejtettem neki az erkélyre, és be akartam vallani, hogy a költözés az ő segítségével nélkül túlságosan is nehéz volt. És megkérni őt arra, hogy ne menjen el ahhoz a barátjához, mert ha továbbra is úgy fog viselkedni velem, mint ma este, nem leszek elég erős ahhoz, hogy mosolyogva nézzem végig a *hifi* elvitelét ugyanezen az ajtón keresztül, amire, érzem, hamarosan sor kerül. Szerettem volna elmondani neki azt, amit magamnak is csak később ismertem be, hogyha valamiképpen mégis megengedtem volna neki, hogy segítsen nekem azon a csütörtökön is, mint ahogy ezt nagyon sok csütörtökön tettem korábban is, lehet, hogy a tapasztalatával, ellentétben a körülöttem lévővel, tanácsot tudott volna adni nekem abban, hogy milyen erővel helyes valakinek a távozása után becsapni a bejárati ajtót. Különösen akkor, ha utána még számtalan apróság marad a lakásban, amiért az, aki elment, vissza akar jönni, de nem sorolja közéjük a piros-fehér konyhájában mindig jókedvű háziasszonyt, akit a barátnői a délutáni kávézásokor hangosan figyelmeztetnek, hogy a körme alatt még mindig látni a megszáradt tészta maradványait.

És én azóta, 1986. augusztus közepe óta, minden héten legalább egyszer, azokon az utcákon, melyeken járok, a vonatokon, melyekkel Szlavónia felé utazom, a zágrábi mozikban a filmvászonon és a szállodák éttermeiben találkozom olyan férfiakkal, akik alakjukkal, vagy egy-egy különleges gesztusukkal emlékeztetnek az én nagybácsimra. A nagymamám, aki a kedvence halála óta egészen a saját elhunytáig, 1990 márciusáig imádkozott Szent Antalhoz, hogy őt is mielőbb szólítsa magához, azt tanácsolta, hogy minden nap gyújtsak meg egy gyertyát Jozo lelki üdvéért, de az én bűnös lelkem megmentéséért is. Bár ezt megteszem, és minden nap ezer okot találok, amivel mentséget találhatnak augusztusi dacosságomra, a nagybácsimhoz hasonló emberekkel azonban továbbra is összefutok. Bizonyára figyelmeztetésként mindazokért a dolgokért, amelyek Josipnak ma nem tetszenének. Nem tetszene neki, mert ő észrevenne mindent, azt, hogy nemrégén én is elkezdtem széthúzni a tésztát a túros réteshez, hogy gyakran változtatom a lakhelyemet, és ezzel olyan helyzetbe hozom magam, hogy a nekem szóló küldeményeken gyakran szerepel a gyűlölt főbérő neve. És, hogy minden alkalommal, amikor a nagyvárosból hétvégére, Eszékre utazom, a családi fészek kényelme helyett, amit, mint vendég élvezhetnék, inkább a saját lakásomban alszom, melynek egyik ablakán, az összesen kettőből, még mindig az a piros-fehér kockás függöny lóg, ami nagyon jól illik a konyhabútor színéhez. Egyedül ő értené meg, ezt csak azért teszem, hogy szombat délután kimehessek az erkélyre, hogy ott észrevegyen az a férfi, aki rendszeresen az ablakom előtt sétál el, s aki szokásain elköltözésem után sem változtatott, és minden alkalommal, amikor ki akar köhögni egy eltévedt halszálkát a torkából, lassan megáll alatta. És én, a mindig újból feltörő bánatomban megörülök, lehet, hogy nem is dacból, hogy az ő pillanatnyi kellemetlen érzése, legalább valamennyire hasonlít az én érzésemhez, mely évek óta nem múlik, és ami miatt más emberek elöl, akikről hiszem, hogy szeretnek, rejtegettem izzadt tenyeremet, és erős büntudattal küszködöm. Nem tudom, hogy össze lehet-e ezt egyeztetni azzal az érzéssel, amit anyám érzett, amikor én a frankfurti repülőtérrel elrepültem, azon a tavaszon 1991-ben, de, ahogy öregszem, egyre gyakrabban gondolok arra, hogy a legfontosabb döntéseit az az asszony is dacból hozta. Lehet, hogy dacolva azzal az emberrel, akit szeretett, hagyta ott az üzlete ajtaja előtt egy hideg téli napon három közös gyermeküket, előtte újból levágatva a haját, hogy valahol a nagyvilágban, egyedül és általános iskolai bizonyítvány nélkül, hamar felcserélje a török kávé ízét azzal, amit *géppen* főznek.

Ha ez valamennyire is így van, akkor valóban igaza van a barátnőmnek, a pszichológusnőmnek, aki mindig, amikor meglátja a dacos görcsöt szájam jobbszegletében, emlékeztet nagymamám mondására: *Mit ér, fiam, ha iskolád van* és utána újból, bizonyára tartva valamitől, túlságosan is megdicséri éppen befont hajamat.

Radnics Manda fordításai